

MARCELA CIORTEA, *Forme verbale nepersonale în Divanul lui Dimitrie Cantemir*, Alba Iulia, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2018, 271 pp.

Cartea prezentată în aceste rânduri reprezintă ediția revăzută și adăugită a tezei de doctorat susținute de autoare în anul 2004, la Institutul de Lingvistică *Sextil Pușcariu*, din Cluj-Napoca, al Academiei Române.

Lucrarea este un studiu istoric, descriptiv, al formelor verbale non-finite regăsite în textul primelor două cărți ale *Divanului* lui Dimitrie Cantemir, de unde și elementul de nouitate și originalitatea lucrării. Descrierea formelor verbale nepersonale se face, în primul rând, din perspectiva *trăsăturilor morfosintactice*, fiind discutate următoarele trăsături specifice: *structura morfematică*; *natura duală* – verbală și nominală, în cazul infinitivului și supinului, adjectivală și verbală, în cazul participiului, și verbală, respectiv adverbială, în cazul gerunziului; *comportamentul morfosintactic* al formelor verbale nepersonale aflate atât în ipostaza de element formant al diferitelor moduri și timpuri verbale, cât și în cea de element independent; *pozițiile sintactice* ocupate în cadrul enunțului și *complimentările*; *concurența cu echivalentul propozițional* – în cazul infinitivului, concurența cu modul conjunctiv – și *nonpropozițional* – în cazul supinului, concurența cu infinitivul; *migrarea către alte clase de cuvinte*. Este adoptată, totodată, și o *perspectivă stilistică*, fiind urmărit rolul stilistic al figurilor de construcție sintactică în care se regăsesc formele verbale nepersonale.

Lucrarea se deschide cu o *Introducere*, în care autoarea enunță obiectivele, prezintă metoda de lucru, descrie corpusul pe care se bazează analiza tiparelor de construcție, realizează o trecere în revistă a studiilor monografice care au ca obiect limba și stilul operei cantemiriene și face o sistematizare a definițiilor date formelor verbale non-finite în gramatici (începând cu gramaticile și studiile din secolul al XIX-lea și al XX-lea, până la cele actuale, *Gramatica limbii române* 2005/2008, *Gramatica de bază a limbii române* 2010 sau *The Syntax of Old Romanian* 2016).

Acesteia i se adaugă o *Încheiere* (pp. 201-204), pe care o putem considera o secțiune de concluzii, *Marginalii* (pp. 204-206), *Abrevieri bibliografice* (p. 209), *Bibliografie generală*, adusă la zi (pp. 210-230), un *Indice de nume* (pp. 231-233) și unul de forme verbale nepersonale (pp. 234-251), ce permit o rapidă consultare a autorilor care s-au ocupat de această problematică și a formelor verbale nepersonale discutate. Se adaugă două rezumate – unul în limba franceză și altul în limba germană (pp. 252-266) și *Cuprinsul* (pp. 266-271).

Lucrarea cuprinde cinci capitole, echilibrate ca dimensiuni și consistente sub aspectul informației. Acestea sunt: 1. *Infinitivul* (pp. 19-61), 2. *Gerunziul* (pp. 62-107), 3. *Participiul* (pp. 108-138), 4. *Supinul* (pp. 139-152) și 5. *Expresivitatea formelor verbale nepersonale în Divan* (pp. 153-200).

Primul capitol, *Infinitivul*, prezintă, pe baza materialului cercetat, inventarul formelor de infinitiv, structura lor morfematică și distribuția tiparelor de construcție cu infinitivul. În ceea ce privește inventarul formelor de infinitiv, autoarea înregistrează numai prezența infinitivului nontemporal, infinitivul perfect neregăsindu-se în materialul analizat.

Analiza cantitativă a materialului a scos în evidență frecvența foarte mare a infinitivului în raport cu celelalte forme verbale non-finite (1393 de infinitive vs. 1098 de participii, 529 gerunzii) și slaba reprezentare a supinului – 41 de ocurențe (vezi pp. 16-18). Alte două observații de ordin cantitativ, ce merită aduse în atenție, sunt frecvența contextelor în care infinitivul scurt este concurat de echivalentul său propozițional (cu verbul la modul conjunctiv) și absența construcțiilor relativ infinitivale.

Tiparele de construcție cu infinitivul înregistrate și analizate privesc *infinitivul scurt și lung, ca formant al unor moduri și timpuri verbale compuse*. Infinitivul scurt apare în structura viitorului de tipul I și în structuri care, în opinia autoarei, pot fi interpretate ca forme de viitor, de tipul *a avea + infinitiv* și *a vrea + infinitiv* (p. 30), precum și în structura viitorului anterior; de asemenea, la condiționalul prezent și perfect, la imperativ formă negativă, la conjunctivul perfect,

în construcții pasive cu operatorul *a fi*. Infinitivul lung este înregistrat în structura unui condițional optativ, în structura *a putea + infinitiv* – în care infinitivul apare atât fără marca specifică (*a*), cât și însoțit de aceasta –, precum și ca *infinitiv prepozițional*, însoțit de *până*.

Infinitivul scurt ocupă o varietate de poziții sintactice circumstanțiale (de timp, de condiție, consecutive, de relație sau opozițional) și necircumstanțiale (subiect, nume predicativ, atribut, obiect direct) și primește o varietate de compliniri, fiind regent în structuri cu nume predicativ, obiect direct, obiect indirect sau cu circumstanțiale (sociativ, de relație, instrumental, de timp, de mod de loc ș.a.) și pentru subordonate.

Capitolul al doilea, *Gerunziul*, analizează particularitățile morfosintactice și valorile semantice ale gerunziului. Și în cazul gerunziului, analiza corpusului a furnizat date interesante referitoare la frecvența semnificativă a situațiilor în care acesta intră în construcții relative sau absolute.

În ceea ce privește comportamentul morfosintactic al acestei forme verbale non-finite, autoarea notează următoarele particularități: i. gerunziul păstrează natura verbală, nefiind semnalate situații de migrare în alte clase de cuvinte; ii. la nivel propozițional, gerunziul ocupă diferite poziții sintactice circumstanțiale și necircumstanțiale și poziții sintactice duble (temporal-cauzal, temporal-condițional, instrumental-condițional, cauzal-condițional, cauzal-final, cauzal-consecutiv) sau triple (temporal-cauzal-modal, temporal-condițional-cauzal, temporal-condițional-modal sau temporal-concesiv-cauzal).

Capitolul 3, *Participiul*, discută *tiparele de construcție* în care participiul este prezent și *natura* lui *duală* – comportamentul verbal și comportamentul adjectival, manifestat la nivel morfologic (acceptarea desinențelor de gen, număr și caz, la fel ca în cazul adjectivului cu patru forme; prezența morfemului de negație și acceptarea mărcilor gradării – *mai*, pentru comparativul de superioritate, și *foarte*, pentru superlativul absolut), sintactic (acordul și ocuparea funcțiilor sintactice specifice adjectivului) și semantic.

Capitolul al patrulea are în vedere supinul. În legătură cu această formă verbală non-finită, autoarea remarcă următoarele aspecte: i. comparativ cu celelalte forme verbale non-finite, supinul este cel mai slab reprezentat; ii. este puternic concurat de infinitiv, în special de infinitivul lung cu prepoziție, în construcții cu regent verbal sau adjectival și care prezintă în conținutul lor semantic trăsătura [+ Scop], și de infinitivul scurt, fără prepoziție, din construcții cu regent nominal sau verbal.

Capitolul al cincilea, *Expresivitatea formelor verbale nepersonale în Divan*, prezintă inventarul figurilor de construcție sintactică în care apar formele verbale non-finite și analizează amănunțit rolul lor stilistic în alcătuirea dialogului dintre Lume și Înțelept (cartea întâi) și în organizarea discursivă a monologului Înțeleptului (cea de-a doua carte). Semnalăm câteva figuri sintactice înregistrate și discutate de autoare în acest capitol: *simetria*, *inversiunea*, *hiperbatul*, *ramificarea ritmată și rimată*, *anafora*, *anacolutul*, *elipsa*, *tautologia* și *gradația*, pe care le atribuie sau influenței populare, sau celei savante.

Privit în ansamblu, volumul *Formele verbale nepersonale în Divanul lui Dimitrie Cantemir* ar putea reprezenta o contribuție la studiul operei cantemiriene, în particular, și la istoria limbii române literare, în general.

MĂDĂLINA SPĂȚARU-PRALEA
Facultatea de Litere,
Universitatea din București